

Ciència, cultura i senyes d'identitat a la revista *Eivissa*

per Antònia M. Cirer

Introducció

La revista *Eivissa*, en la seua 3a època, ha estat el mirall on durant aquests últims 50 anys s'han reflectit els temes que més han preocupat la societat eivissenca des d'una òptica cultural i de senyes identitàries. És l'òrgan d'expressió dels socis, i per als socis, de l'Institut d'Estudis Eivissencs (IEE). Però el seu abast va més enllà del grup sociocultural vinculat a l'IEE. En certa mida, és la veu de la intel·lectualitat de les Pitiüses. Per això, és d'esperar que tot allò que ocupa i preocupa a la societat eivissenca trobarà el seu espai dins les seues pàgines.

Història, etnologia, literatura, economia, arquitectura, llengua, música, sociologia, arts plàstiques, legislació... totes les disciplines que constitueixen el bagatge cultural d'una societat moderna hi són presents, en major o menor mida, als índexs de la revista *Eivissa*. I tots junts ens perfilen les senyes d'identitat de les Pitiüses. Bé és cert que el perfil es presenta en traç gruixut i una mica esbiaixat, a causa de l'òptica humanística del que hom ha establert que era la cultura des dels temps de la Il·lustració, amb mancances memorables en el camp científic. En els orígens del que denominam cultura europea moderna les elits intel·lectuals separaren instintivament els coneixements en dues grans branques: ciències i lletres. I atorgaren a les lletres la custòdia de la cultura, mentre que es va proveir les ciències d'un llenguatge amb resonàncies gregues i llatines i uns conceptes abstractes que els conferiren una patina que dificultava el seu ús a fora dels cercles científics.

Resum

Els científics de les més diverses disciplines arrelats a les Pitiüses, o amb estudis concernents a les nostres illes, han compartit els seus coneixements en més de 50 articles publicats a la revista *Eivissa* en la seua 3a època, i l'han posat a l'abast del públic no especialitzat. Seguint el contingut d'aquests articles es pot veure com el coneixement científic forma part del bagatge cultural pitiús, ja que la manera en què un poble es relaciona amb el seu entorn natural impregna la seua cultura i alguns dels aspectes identitàris deriven del coneixement profund que hom té de la naturalesa.

Mots clau: Ciència, cultura, naturalesa, medi ambient, salut, identitat pitiüsa.

Summary

Scientists from diverse disciplines related with the Pitiusic Islands, or with studies concerning our islands, have shared their knowledge in more of 50 papers published in the journal *Eivissa*, 3rd period, and have made it available to the non-specialised public. Following the content of these articles you can see how scientific knowledge is part of the pitiusan cultural background, since the way a people relates to their natural environment permeates their culture and some of their identity aspects derive from the deep knowledge that the people have of nature.

Keywords: Science, culture, nature, environment, health, pitiusan identity.

Segurament, un lèxic rebuscat i uns conceptes poc tangibles han aixecat una barrera que protegeix la ciència contra la banalització dels continguts, però també aparta la ciència del que hom considera bagatge cultural comú.

Mentre les diferents branques científiques han estat a les beceroles aquesta «protecció» ha representat un avantatge evident. Però un cop el coneixement científic arriba a totes les capes poblacionals a través de l'ensenyament secundari obligatori, amb igualtat de condicions que la difusió de les branques humanístiques, caldria que actualitzàssim el contingut del que anomenam *cultura*.

El segle XX fou un segle científic amb grans descobertes que trasbal-

saren el pensament clàssic que es tenia del món natural, inclosa la natura biològica dels éssers humans. Actualment, els conceptes sobre salut o ambientals s'empenen dins la vida quotidiana en major freqüència que els conceptes emprats en literatura o arquitectura. Però encara ens sembla que és persona culta qui sap diferenciar un capitell dòric d'un de corinti, i no hi contabilitzam qui sap diferenciar la melsa del pàncrees.

La falsa dicotomia ciències *versus* lletres és un llast que no ens podem permetre si volem fer una societat culta, moderna, implicada en la realitat. Hem de treballar a fi que la revista *Eivissa* projecti aquest futur en el qual el coneixement i el pensament no es compartimentin en lletres o ciències.

Repassant els articles científics¹ de la tercera època de la revista *Eivissa*

Els articles de ciència sempre han estat presents en la 3a època de la revista *Eivissa*. Alguns autors, des dels seus orígens l'han escollit per acostar el coneixement integral als lectors i donar a conèixer allò que sabien. Els científics sorgits de les universitats que visqueren el maig del 68 ja no eren com el professor Tornasol, sinó que entengueren que la ciència forma part del bagatge cultural i que la difusió de la cultura científica és una tasca paral·lela a la investigació, que dona origen al propi coneixement científic.

En el primer número que es va publicar l'any 1972 ja hi tenim un article cabdal per a la botànica pitiüsa: *Contribución al estudio de la flora de las pitiusas*, signat per Günter Finschow, Cristòfol Guerau d'Arellano Tur i Heinrich Kuhbier. Els tres són grans coneixedors de la flora pitiüsa i amb la seua presència al número inaugural ens ofereixen tota una declaració d'intencions: «A la revista *Eivissa* hi ha lloc per tot tipus de treballs científics que tenguin a veure, d'alguna manera, amb les Pitiüses». Els tres autors, a més, signaren posteriors articles en els quals anaven enriquint el coneixement de la nostra flora.

Així en el següent número de la revista, el 2, Cristòfol Guerau d'Arellano ens exposa *Los Hornos de alquitrán, una explotación poco conocida de nuestros bosques*, on posa de relleu les explotacions econòmiques propiciades pel bon coneixement del bosc. I en el número 9, *L'aprofitament a Eivissa de la pita i l'espart*; on queda palès que el bon coneixement de la natura permet que una societat pugui enriquir el seu bagatge econòmic, artesanal i, per tant, construir les seues senyes d'identitat.

Actualment els pitiüsos consideren el Parc Natural de ses Salines d'Eivissa i Formentera com una part intrínseca de les seues senyes identitàries arrelades al territori comú.

La revista *Eivissa* s'editava dins l'estructura del patronat José Maria Quadrado, depenent del CSIC (Consejo Superior de Investigaciones Científicas) de gran prestigi en els fòrums científics internacionals. Gràcies a aquest suport institucional, les pàgines del número 5 donaren llum a una nova subespècie de magraneta de l'estepa gràcies a l'article de Günter Finschow: *De unas excursiones de científicos de Bremen en las Pitiusas: Cytinus hypocistis pityusensis ssp. nov. Y observaciones complementarias a Cytinus ruber (fourr.) komarow de la isla de Ibiza, Pitiusas, España*.

Així com de l'extraordinària troballa de Heinrich Kuhbier d'una nova lletrera a l'illa de ses Balandres o Margalida, *Euphorbia margalidiana*, nova espècie per a les Pitiüses; descrita al número 13. Espècie interessantíssima pel fet de tenir una distribució tan restringida i exclusiva com és l'illa Margalida; cosa que demostra, a més, l'elevat grau d'aïllament que té aquest illot i el potencial biogeogràfic dels illots pitiüsos. Tot això, posat de relleu en el *Valor biogeogràfic dels illots pitiüsos* (A. M. Cirer), explicat al número 55. Però, també, l'enorme fragilitat dels petits ecosistemes insulars i l'elevat

risc de perdre les espècies o subespècies exclusives de cada illot. Avaluant aquest risc, davant l'aparició d'aquesta nova espècie i la seua fragilitat, s'hi establiren mesures de protecció i avui tenim una rèplica de la població de lletrera de ses Margalides a l'illa Murada.

Facilitar el coneixement del món natural al públic general, aquest és l'objectiu dels treballs d'herpetologia de les illes que s'han anat desglossant, des del catàleg general d'espècies d'amfibis i rèptils: *L'herpetofauna de les illes Pitiüses* (A. M. Cirer), aparegut en el número 12; seguit d'un article específic per a tractar les diverses poblacions de sargantanes: *L'herpetofauna de les illes Pitiüses II. Les Sargantanes* (A. M. Cirer), en el número 13. I continuam amb els treballs més recents *El color, eina d'investigació biològica en la sargantana de les Pitiüses*, en el número 64; o *Sargantanes negres a llocs inesperats*, en el número 69, de la mateixa signatura (A. M. Cirer), amb el color que presenten les diferents parts corporals de les sargantanes com a tema d'estudi.

L'interessant descripció d'*Una visita de l'herpetòleg Maluquer a les Pitiüses el 1918*, redactada per Joan Mayol Serra en el número 42-43,

1. Per tal de facilitar la lectura s'ha minimitzat el rigor en la referència bibliogràfica. La referència completa, número i pàgines, es troba a la taula 1. No s'esmenten els articles per ordre cronològic, sinó per la temàtica que enfoquen. El títol de l'article va sempre en cursiva, i s'hi indiquen l'autor o els autors.

Planta d'espart al mes de juny, a punt de ser-ne recollides les fulles per a fer llata.

ens mostra que les sargantanes pitiüses copsaren l'interès dels científics de tot el món des de ben aviat.

D'aquest darrer autor tenim també l'interessant recull dels ocells de les nostres illes, aparegut en quatre números consecutius: *El falcó de la reina o esparver d'Eivissa* (notes d'ornitologia pitiüsa. I), en el número 15-16; *Les ales de la mar*. II, en el número 17-18; *Viatgers als estanyes*. III, en el número 19-20; per finalitzar amb *La darrera àguila*. IV, aparegut en el número 21. Aquestes publicacions posaren les bases de l'ornitologia de les nostres terres que tants treballs posteriors ha inspirat i tanta afició a observar ocells ha despertat.

Fruit dels incipients coneixements ornitològics que ens presentà Mayol es fundà el Grup d'Estudis de sa Naturalesa: GEN; la seua tasca fou reconeguda en el número 33-34, quan la Comissió Executiva de l'Institut d'Estudis Eivissencs atorgà la *Menció d'Honor Sant Jordi 1998 al Grup d'Estudis de sa Naturalesa*.

En aquest mateix número Cosme Aguiló i Antoni Mestre ens presenten *Un projecte ambiciós: l'Atlas Ornitològic de les Illes Balears*, tot testimoniant la revista *Eivissa* com a altaveu per presentar projectes científics a la societat pitiüsa amb format divulgatiu.

La bona salut ambiental freqüentment es pot establir gràcies a espècies indicadores, com alguns líquens. Així, en el número 49, de la mà de Guillem Salvà, E. Montero i Eva Barreno, varem saber que l'aire del sud d'Eivissa presenta una bona qualitat, llegint *Els líquens del sistema dunar del Parc Natural de ses Salines* (Eivissa). Un treball molt ben estructurat, de fàcil comprensió per tal que els profans de la ciència entenguen què és un líquen i la seua importància ecològica i ambiental.

Els nostres ulls es delitaren en el número 51 amb *Aproximació a la flora orquidiòfila d'Eivissa i Formentera*, gràcies a les fotografies de Jordi Serapio Riera.

I el paladar es va fondre pensant en els pebrassos, i altres fongs, del magnífic recull micològic que ens presentà Jaume Espinosa Noguera, en diverses entregues que comencen com *Diari d'un micòleg. Activitats de divulgació de la micologia moderna a Eivissa la tardor de 2005*, en el número 48; seguit de l'escrit aparegut en el número 50: *Diari d'un micòleg. Activitats micològiques de les temporades 2007-2008 i 2008-2009*; la seua particular aproximació que ens fa als fongs eivissencs continua en el número 52 amb *Diari d'un micòleg. Records de*

les vivències micològiques pitiüses de l'any 2009. Per finalitzar en *Diari d'un micòleg. La temporada micològica de 2010*, en el número 53. Tots els treballs amb explicacions i fotografies que ens conviden a provar noves exquisideses gastronòmiques que van més enllà dels coneguts pebrassos de tardor.

Quan el nom fa la cosa²

No sempre és fàcil assignar un escrit a una temàtica concreta. Especialment si l'escrit està dirigit a un públic no especialitzat. Està clar que la denominada ciència pura no té gaire lloc a les pàgines de la revista *Eivissa*, per això trobarem escrits que focalitzen diversos temes però que tenen un vessant ambiental, com és el cas de la toponímia.

Els noms dels llocs solen amagar una realitat tangible d'aquell lloc, freqüentment s'han de conèixer les característiques naturals de la zona per tal de comprendre per què aquell lloc es diu d'aquella manera. Això és molt evident en l'article del número 22 d'Enric Ribes *L'illa d'Encalders. El curiós origen d'un topònim eivissenc*, on el context geològic de la zona ens dona la clau dels topònims que hi ha als voltants de l'illa d'Encalders, topònim escrit erròniament com *illa d'en Caldés* als textos relacionats amb el medi ambiental.

Un altre topònim molt interessant en els textos de biogeografia és el de Castaví. Aquí la grafia no pot ser més ambigua i diversa: Castaví, Gastabí, Casteví... I dos autors de renom se n'han ocupat, Cosme Aguiló en el número 23: *Breus comentaris sobre el nom de s'Illa de Casteví*; i Enric Ribes, en el número 51: *Castaví: una proposta etimològica*. Això dona pas a la reflexió signada per Antònia Maria Cirer i Enric Ribes al número 61, *La nomenclatura científica i la toponímia*, en la qual s'exposa la importància de

2. No s'inclouen en aquesta revisió els articles de toponímia, ni de geografia, ni d'antropologia, apareguts a la revista *Eivissa*, que són nombrosos, per tal d'acotar l'abast d'aquest escrit, excepte els casos en què fan de pont amb altres temàtiques científiques aquí mencionades.

tenir una grafia correcta en tots els textos geogràfics, lingüístics i científics, ja que la nomenclatura llatina de les espècies i subespècies freqüentment es basa en el nom del lloc per designar l'organisme que hi viu.

A causa dels errors inicials en la grafia dels dos illots mencionats, ara tenim organismes mal denominats *calderensis* que viuen a l'illa d'Encalderers, com per exemple el caragol *Trochoidea* (= *Xerocrassa*) *ebusitana calderensis*. O els mal anomenats *gastabiensis* que viuen a l'illa de Castavi, com la sargantana *Podarcis pityusensis gastabiensis*.

Usos i gestió del medi ambient

Tot i que tenim *El Pitiús*, almanac en el qual se solen publicar escrits relacionats amb l'agricultura, la ramaderia i altres usos del sòl, *La força pagesa d'ara*, article de Joan Calvera en el número 1, ens presenta un camp eivissenc compromès amb la terra i el seu futur, que defuig dels tipismes de postal turística. *Tenguem ametllers joves i productius*, en el número 3, del mateix autor, insisteix en la identitat actual del camp; o l'estudi d'Ernest Prats al número 9, *La utilització agrícola del sòl a les illes Pitiüses. Aportació al coneixement de la seua geografia agrària*.

A l'illa Murada s'ha introduït la lletrera de ses Margalides, *Euphorbia marginalidiana*, amb matolls molt més espectaculars del que mai han estat a la seua illa d'origen.

Les plantes resseques d'*Euphorbia marginalidiana* pengen de les roques nues de l'illa Margalida.

La ramaderia també hi és present en el número 39, de la mà de Lucía Tascón Matos, en *Estudi del porc negre de Formentera*, una exposició d'una raça porcina poc coneguda presentada amb un rigor científic digne d'una tesi doctoral.

Val a dir que el sector primari fou el nucli del XLIV Curs Eivissenc de Cultura que es va impartir al

Centre Integral de Formació Professional Can Marines, del qual Maurici Cuesta Labèrnia ens va fer la ressenya *Una contribució al sector primari pitiús. A mode de resum del XLIV Curs Eivissenc de Cultura, 2018*, en el número 67.

La gestió del nostre territori no sols afecta l'agricultura i la ramaderia, una bona gestió també ha de considerar els espais forestals i els no cultivats, i d'això ens parla Joan Mayol en el número 44-45: *Un gran projecte de postguerra: la repoblació forestal de les dunes de Formentera*; fruit d'aquella intervenció tenim l'actual paisatge de moltes zones de Formentera, com la zona de l'istme que uneix el massís de la Mola amb la resta de l'illa, on ara hi ha un bosc de pins i savines que fixen el sòl arenós.

Els usos del sòl han patit un gran canvi en els últims decennis, com ens en vàrem assabentar escoltant *Ecologia del paisatge i turisme. Llicó magistral del curs 1999-2000*, llegida el 19 de novembre de 1999 a l'*Extensió de la UIB a Eivissa*, impartida per Miquel Morey Andreu i que es va publicar en el número 36.

En la mateixa línia va Vicent Prats Ramon al número 55, *Anàlisi del canvi dels usos del sòl a ses Feixes entre 1956 i 2012*, en un treball

Autor/s	Títol	Número	Pàgines
Günter Finschow, C. Guerau de Arellano Tur, Heinrich Kubhler	Contribución al estudio de la flora de las Pitiusas	1	24-26
Joan Calvera Vehí	La força pagessa d'ara	1	24-26
Cristòfol Guerau d'Arellano	Los hornos de alquitrán, una explotación poco conocida de nuestros bosques	3	23-23
A[ntoni]. C[osta].	El camp de les nostres illes, avui	3	41
Joan Calvera Vehí	Tenguem atmetllets joves i productius	4	42-44
Günter Finschow	De unas excursiones de científicos de Bremen a las Pitiusas: <i>Cytinus hypocistis pityusensis</i> ssp. nov. Y observaciones complementarias a <i>Cytinus ruber</i> (fourr.) komarow de la isla de Ibiza, Pitiusas, España	5	26-27
Cristòfol Guerau d'Arellano Tur i Salvador Ramón Torres	Ses Salines d'Eivissa i Formentera	9	3-9
Cristòfol Guerau d'Arellano Tur	L'aprofitament a Eivissa de la pita i l'espart	9	14-16
Ernest Prats	La utilització agrícola del sòl a les illes Pitiüses. Aportació al coneixement de la seua geografia agrària	9	21-24
Antònia M. Cirer	L'herpetofauna de les illes Pitiüses	12	14-16
Antònia M. Cirer	L'herpetofauna de les illes Pitiüses II. Les Sargantanes	13	7-9
Heinrich Kubhler	<i>Euphorbia marginaliana</i> , nova espècie per a les Pitiüses	13	36-40
Joan Mayol	Notes d'ornitologia pitiüsa I. El falcó de la reina o esparver d'Eivissa	15-16	14-17
Joan Mayol	Notes d'ornitologia pitiüsa II. Les ales de la mar	17-18	6-9
Vicent Planells	Psicopatologia de la repressió	17-18	13-16
Joan Mayol	Notes d'ornitologia pitiüsa III. Viatgers als estanys	19-20	29-32
Joan Mayol	Notes d'ornitologia pitiüsa IV. La darrera àguila	21	44-46
Enric Ribes	L'illa d'Encallers. El curiós origen d'un topònim eivissenc	22	44-47
Cosme Aguiló	Breus comentaris sobre el nom de s'Illa de Casteví	23	14-15
G. Timoner i J. C. Matamala	Estudi climàtic d'Eivissa	26	24-27
Joan Planells Ripoll	Metges de les Pitiüses	28	12-17
Joan Planells Ripoll	Apotecaris de les Pitiüses	32	11-15
A. Abad, J.A. Ferrer i Z. Gässer	Sobre alguns trets geològics de Formentera	32	40-46
Cosme Aguiló i Antoni Mestre	Un projecte ambiciós: l'Atlas Ornitològic de les Illes Balears	33-34	23-25
Comissió Executiva de l'IEE	Menció d'Honor Sant Jordi 1998 al Grup d'Estudis de sa Naturalesa	33-34	50-53
Miquel Morey Andreu	Ecologia del paisatge i turisme. Lliçó magistral del curs 1999-2000, llegida el 19 de novembre de 1999 a l'Extensió de la UIB a Eivissa	36	33-41
Lucia Tascón Matos	Estudi del porc negre de Formentera	39	53-55
Joan Mayol Serra	Una visita de l'herpetòleg Maluquer a les Pitiüses el 1918	42-43	7-12
Joan Mayol Serra	Un gran projecte de postguerra: la repoblació forestal de les dunes de Formentera	44-45	9-16
Jaume Espinosa Noguera	Diari d'un micòleg. Activitats de divulgació de la micologia moderna a Eivissa la tardor de 2005	48	32-40
Guillem Salvà, E. Montero i Eva Barreno	Els líquens del sistema dunar del Parc Natural de ses Salines (Eivissa)	49	18-20
Jaume Espinosa Noguera	Diari d'un micòleg. Activitats micològiques de les temporades 2007-2008 i 2008-2009	50	14-20
Enric Ribes Mari	<i>Castavi</i> : una proposta etimològica	51	17-22
Margalida Serra Sala	Illenes de fora. Vocació i dedicació. Entrevista a Estel·la Matutes Juan	51	40-45
Jordi Serapio Riera	Aproximació a la flora orquidòfila d'Eivissa i Formentera	51	48-51
Marta Virgili	Les reserves naturals des Vedrà i es Vedranell i els illots de Ponent d'Eivissa compleixen 10 anys	52	20-22
Jaume Espinosa Noguera	Diari d'un micòleg. Records de les vivències micològiques pitiüses de l'any 2009	52	57-63
Jaume Espinosa Noguera	Diari d'un micòleg. La temporada micològica de 2010	53	55-64
Antònia M. Cirer	Valor biogeogràfic dels illots pitiüses	55	12-17
Vicent Prats Ramon	Anàlisi del canvi dels usos del sòl a ses Feixes entre 1956 i 2012	55	63-71
Vicent Prats Ramon	Cap a una futura reserva marina als Illots de Ponent, es Vedrà i es Vedranell	56	27-35
Vicent Prats Ramon	Aproximació a l'estudi de les inundacions del pla de Portmany des de 1940 i del risc actual d'inundació	57	51-64
Joan Mayol Serra	Les cabres del Vedrà, un anacronisme intolerable	59	65-69
Antònia M. Cirer Costa, Enric Ribes i Mari	La nomenclatura científica i la toponímia	61	17-22
Marià Mayans	Marià Costa Ramon, el primer odontòleg eivissenc i l'odontologia del seu temps. 1875-1975, cent anys de dentistes a les Pitiüses	63	21-27

Autor/s	Títol	Número	Pàgines
Laura del Valle Villalonga, Ivan Murray Mas i Guillem X. Pons	Capacitat de càrrega de les Pitiüses. Indicadors socioecològics	63	35-47
Antònia M. Cirer	El color, eina d'investigació biològica en la sargantana de les Pitiüses	64	19-28
Antònia M. Cirer	Illes sense espècies invasores	66	39-45
Laura del Valle Villalonga, Ivan Murray Mas i Guillem X. Pons	Evolució de la superfície protegida dels espais naturals de les illes Pitiüses	67	4-16
Maurici Cuesta Labèrnia	Una contribució al sector primari pitiüsa. A mode de resum del XLIV Curs Eivissenc de Cultura, 2018	67	86-89
Antònia M. Cirer	Sargantanes negres a llocs inesperats	69	4-11
Antònia M. Cirer	El voluntariat SOS Salvem Sa Sargantana pitiüsa a l'illa d'Eivissa	70	12-18
Maurici Cuesta Labèrnia	Reflexionant sobre epidèmies i pandèmies. Resum del Curs Eivissenc de Cultura de 2020	70	75-78
Antònia M. Cirer	Biodiversitat insular. Exemple de com es genera i com es destrueix	71	8-13

Taula 1.
Articles de temàtica científica publicats a la revista *Eivissa*, 3a època, des de 1972.

molt ben documentat, amb una cartografia molt minuciosa d'un autor que ens presenta en el número 57 una *Aproximació a l'estudi de les inundacions del pla de Portmany des de 1940 i del risc actual d'inundació*, amb un tractament molt actualitzat de les dades històriques de inundacions i registres pluviomètrics. Una visió del territori multidisciplinari, en la qual el temps és una variable imprescindible per encertar en la gestió del territori. L'autor fa ús d'una gran mestria en combinar les dades científiques, les històriques, les de transmissió oral i els conceptes actuals del que és la gestió integral del territori.

Els científics sorgits de les universitats entenen que la ciència forma part del bagatge cultural i que la difusió de la cultura científica és una tasca paral·lela a la investigació, que dona origen al propi coneixement científic

El tema dels espais naturals és molt sensible en la societat pitiüsa. Ho vàrem evidenciar quan a finals dels anys 70 del segle XX defensàrem *Ses Salines d'Eivissa i Formentera*, en una monografia del que seria el primer Parc Natural de les Pitiüses, presentada per Cristòfol Guerau d'Arellano Tur i Salvador Ramon Torres, en el número 9.

Per ser l'espai natural més important que tenim no hi ha gaire presència de ses Salines a la revista *Eivissa*, ni com a fenomen sociològic en el moment en què el poble va demanar la seua protecció, ni exposant-ne els valors ambientals. Aquest biaix en la percepció del que és culturalment important no s'ha produït en tractar els illots, autèntic tresor de la biogeografia pitiüsa. Així Marta Virgili, en el número 52, ens recorda que *Les reserves naturals des Vedrà i es Vedranell i els illots de Ponent d'Eivissa compleixen 10 anys*. Vicent Prats Ramon, en el número 56, defensa l'ampliació dels límits de les zones protegides sota el mar en *Cap a una futura reserva marina als Illots de Ponent, es Vedrà i es Vedranell*. Mentre que en el número 67 Laura del Valle, Ivan Murray Mas i Guillem X. Pons, ens informen de *l'Evolució de la superfície protegida dels espais naturals de les illes Pitiüses*, amb una acurada exposició de la legislació que afecta els indrets més valuosos de la nostra geografia.

Un cas de gestió ambiental que va remoure moltes sensibilitats fou el de *Les cabres del Vedrà*,³ un *anacronisme intolerable*, en el número 59, en una opinió autoritzada, ja que Joan Mayol ha estat cap del departament de Biodiversitat i cap del departament de Protecció d'Espècies del Govern Balear, i ens ofereix una reflexió més assossegada que les opinions que durant mesos conformaren una polèmica en la premsa diària.

Totes les illes i els illots comparteixen les mateixes fragilitats ecològiques. Voldríem *Illes sense espècies invasores* (A. M. Cirer, número 66),

3. L'ús de l'article estàndard en lloc del salat en el topònim des Vedrà és opció de l'autor.

A la fotografia superior, els flamencs són viatgers anuals als estanys de ses Salines. Alguns s'hi queden a hivernar quan no tenen prou força per continuar el seu viatge a Àfrica. En la fotografia inferior, es Vedrà, i el seu etern acompanyant es Vedranell, és la icona que representa millor el gran valor biogeogràfic dels illots pitiüsos.

i per defensar el territori de l'amenaça que implica l'arribada de serps foranes invasives el poble eivissenc ha respost sense pal·liatius estructurant *El voluntariat SOS Salvem sa Sargantana Pitiüsa a l'illa d'Eivissa* (A. M. Cirer, número 70). Si la defensa de ses Salines va representar l'orgull del poble al qual pertanyem, la lluita contra les serps

invasores està comportant la tenacitat dels eivissencs a defensar el territori per evitar tenir una terra ferida.

És evident que cal buscar els límits de les nostres illes, no tot es pot fer, i molt menys en unes illes on els límits venen clarament definits per la geografia, on hi cal tenir present la *Capacitat de càrrega de*

Els illots de Ponent, i el mar que els envolta, són una de les "fàbriques" de biodiversitat que tenim a les Pitiüses. Les figures legals de protecció del territori són imprescindibles si volem continuar existint culturalment com a poble amb les nostres pròpies senyes d'identitat.

les Pitiüses. Indicadors socioecològics, de Laura del Valle Villalonga, Ivan Murray Mas i Guillem X. Pons, en el número 63.

Tots reconeixem el gran valor de mantenir els nostres ecosistemes en bon estat de salut i sabem que les espècies invasores són la principal amenaça que afecta actualment la *Biodiversitat insular. Exemple de com es genera i com es destrueix* (A. M. Cirer, número 71). Les illes són territoris privilegiats per generar riquesa biològica, però actualment també són els llocs més vulnerables.

Però no sols la biodiversitat és objecte d'atenció científica. Cada illa mediterrània té unes característiques climàtiques, dins el denominat clima mediterrani, que cal individualitzar, conèixer i tenir en compte per tal d'enfrontar-nos al futur sense malbaratar els nostres recursos. A l'*Estudi climàtic d'Eivissa*, G. Timoner i J. C. Matamala, en el número 26, ens recorden quin clima hi ha a les nostres terres, i com aquest clima té canvis cíclics que sempre ens fan pensar que abans no era ben bé igual, però que el més assenyat és considerar aquests cicles dins els nostres plans de futur.

La geologia també ha tengut la seua presència en el número 32,

Sobre alguns trets geològics de Formentera, de la mà de d'A. Abad, J. A. Ferrer i Z. Gàsser, on els fòssils prenen el protagonisme per fer-nos conscients que l'home és l'últim actor en arribar al teatre d'aquest món.

La salut a la revista *Eivissa*

De salut, mai se'n té prou, i volem conèixer els nostres cuidadors, així en Marià Mayans en el número 63 ens parla de *Marià Costa Ramon, el primer odontòleg eivissenc i l'odontologia del seu temps. 1875-1975, cent anys de den-*

tistes a les Pitiüses. Totes les persones que ens han cuidat al llarg del temps foren recordades per Joan Planells Ripoll en *Metges de les Pitiüses*, en el número 28; per continuar presentant-nos els *Apotecaris de les pitiüses*, en el número 32.

La pandèmia de covid-19 també ens va fer parar per parlar de salut en *Reflexionant sobre epidèmies i pandèmies. Resum del Curs Eivissenc de Cultura de 2020*, de la mà de Maurici Cuesta Labèrnia, en el número 70.

I en el número 51 Margalida Serra presenta una de les investigadores en citologia i bioquímica que més han ajudat a poder curar el càncer en *Vocació i dedicació. Entrevista a Estel·la Matutes Juan*, un diàleg en el qual se'ns presenta una de les dones científiques de les Pitiüses que té major projecció fora de les nostres illes.

Però no tenim articles que ens parlin de salut pròpiament dita. Es troben a faltar reflexions del personal sanitari exposant les particularitats de la nostra salut. Tenim, potser, més incidència del càncer de còlon que en altres territoris? Viure a nivell del mar ens dona un hematòcrit més baix que les poblacions de la muntanya i per això sempre lluitam contra l'anèmia?

Cada territori té unes forteses i unes deficiències de salut que també ens ajuden a conèixer-nos com a societat arrelada en un territori.

Una reflexió, en el número 17-18, de l'eminent psiquiatre Victori

Cal que augmenti el coneixement científic del nostre territori, ja que serà la manera que la nostra cultura s'enforteixi, les nostres senyes d'identitat tenguin unes arrels intrínseques i no ens equivoquem a l'hora de planificar el futur

La instal·lació de trapes
per a serps per tot
el territori de l'illa
ha tornat a ajuntar-nos,
30 anys després
de la lluita per ses Salines,
en un front comú per
evitar el deteriorament
del territori.

Planells, *Psicopatologia de la repressió*, ens fa pensar en aquest paral·lelisme salut-societat-territori.

Conclusions

Després de repassar la notable participació dels científics interessats per temes pitiusos es pot pensar que la ciència està prou representada a la revista *Eivissa*. Però això no és del tot cert, falten molts temes cabdals per a les nostres illes que no hi són presents, com la biologia marina i tot el que es relaciona amb el mar.

La salut també hi està infrarepresentada. Amb la llarga munió de personal sanitari que hi ha ara a Eivissa, i amb el coneixement que aquests sanitaris tenen dels habitants de les Pitiüses, es troba a faltar saber les particularitats d'algunes de les nostres dolències. Els patiments també són part de les nostres senyes d'identitat.

Fins no fa gaire s'entenia que les senyes d'identitat d'un poble eren la seua cultura, entenent per cultura allò que ha fet aquell poble: literatura, arquitectura, història, música... Més recentment, a la Cultura amb majúscules se li ha afegit la gastronomia, l'artesanía, la transmissió oral, la toponímia, el ball... I encara ens queda per entendre que cultura també és com un poble es relaciona amb el medi natural on viu. El coneixement immemorial que els habitants d'Eivissa i de Formentera tenen del seu territori ha condicionat el tipus d'agricultura, pesca, ramaderia, silvicultura... que s'ha desenvolupat al llarg dels segles. I aquesta relació que s'estableix entre els humans que habiten un territori i el medi ambient propi

d'aquest lloc no sols és cultura, sinó que marca les senyes d'identitat d'aquests humans. La manera d'explorar el medi, de conèixer-lo o gestionar-lo és diferent en cada cultura, pel fet que el territori de cada lloc té unes característiques diferents i els humans que l'habiten manifesten uns trets identitaris diferents dels altres grups humans, en una interacció que es retroalimenta al llarg dels segles.

Per més que ara l'economia de les Pitiüses es basi en el turisme, això no és més que una de les maneres que tenim de relacionar-nos amb el nostre medi, de gestionar-lo a la nostra conveniència econòmica i de viure de l'explotació dels nostres recursos naturals. Per tant, a fi

de no malmetre el futur, sembla convenient que augmenti el coneixement científic del nostre territori, ja que serà la manera que la nostra cultura s'enforteixi, les nostres senyes d'identitat tinguin unes arrels intrínseques i no ens equivoquem a l'hora de planificar el futur.

Aquesta reflexió també és per convidar els joves científics, tècnics, sanitaris... perquè reflexionin, coneguin, estudiïn tot allò que té a veure amb les Pitiüses, i que després ens facin partícips del que saben i poden compartir amb la resta dels seus veïns amb publicacions que, de ben segur, enriquiran els pròxims 50 anys de la revista *Eivissa*.

ANTÒNIA MARIA CIRER ■